

FORNTIDSVANDRING I STAN

Strängnäs

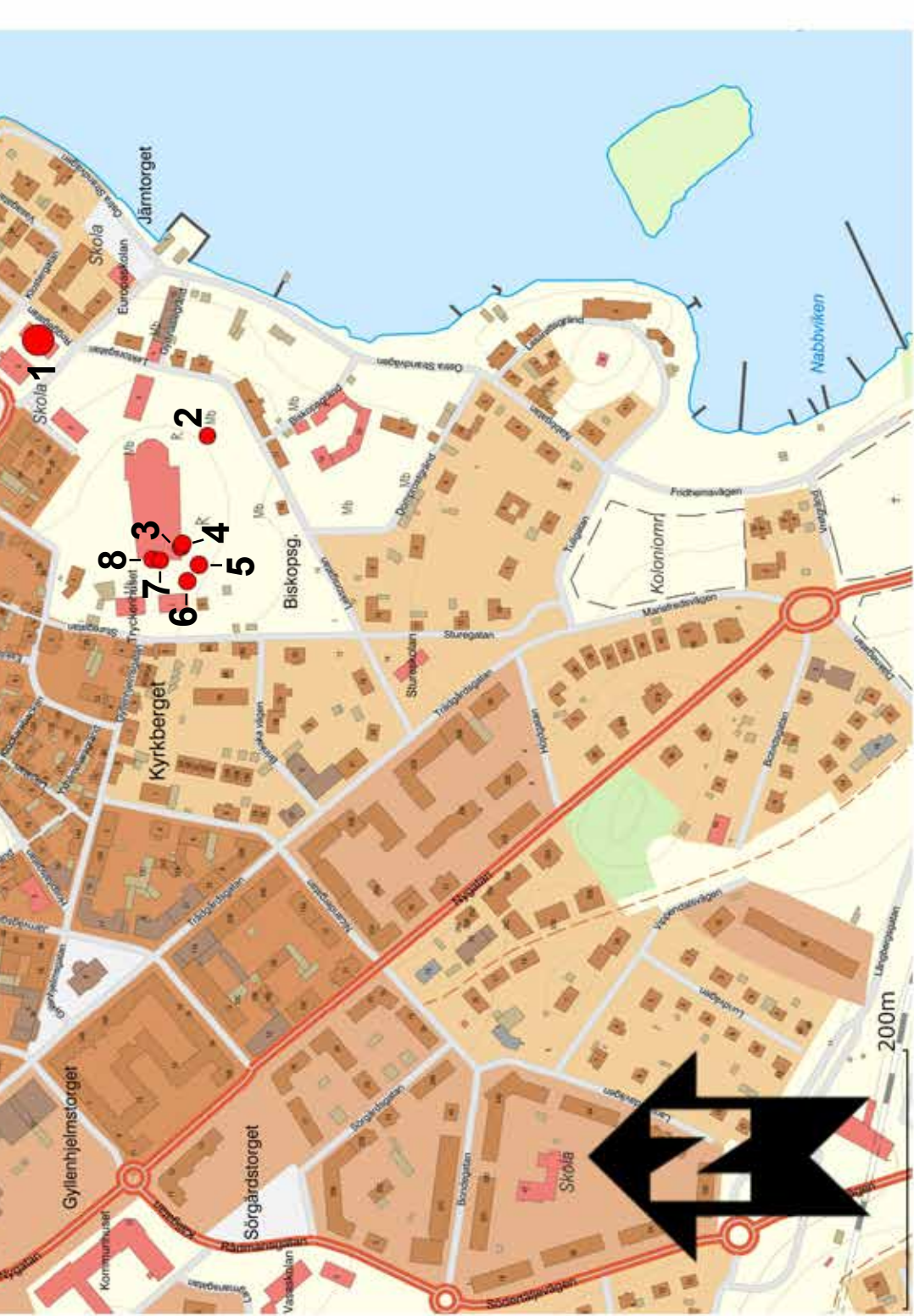
—
CIRKA 2,5 KM

Plats 1–12, områden med fornlämningar

PLATS 1

Staden

I Strängnäs finns ganska lite spår kvar i marken som kan berätta stadens äldsta historia. Det beror på att Strängnäs är byggt på sandjord där arkeologiska fynd bevaras dåligt. I städer som är byggda på lera bevaras gamla saker bättre.

De tidigaste spåren av bofasta människor är från den senaste delen av vikingatiden, för cirka 1 000 år sedan. Kanske började vikingarna bo i Strängnäs för att det var en bra plats utmed den tidens vattenvägar.

År 2004 genomfördes den största arkeologiska utgrävning som gjorts i Strängnäs. Det var i kvarteret Bodarne där nya hus skulle byggas. Fynden var många och visar att det har bott en smed och en kamtillverkare på platsen. Keramikskärvor tyder på att människorna i Strängnäs bytte varor med folk runt Östersjön. Glaspärlor visar på kontakter med Mellanöstern och en nål av elfenben tolkas som kontakter ännu längre bort.

Strängnäs för 2 000 och 1 000 år sedan. Vattnet stod då ungefär 10 respektive 5 meter högre än idag.

Arkeologisk undersökning i kvarteret Bodarne år 2004.

FOTO: BJÖRN PETTERSSON 2004, SÖRMLANDS MUSEUM

Kammar av ben och horn från Bodarne.

FOTO: ANKI LÜTZ 2006, SÖRMLANDS MUSEUM

PLATS 2

Runstenar

På Kyrkberget vid domkyrkan finns sju runstenar. Alla är ditflyttade från andra platser. Runstenen på bilden har tidigare legat i golvet inne i domkyrkan men flyttades ut år 1874. Troligen har den aldrig stått upprest, som runstenar vanligtvis gjort, utan legat över en kristen grav.

Runstenar är oftast minnesmärken över någon person som har dött på en annan plats. De står inte på en gravplats utan har exempelvis rests utmed den tidens vägar så att många skulle kunna se dem. Skriften berättar ofta om goda gärningar, till exempel om någon som byggt en väg eller bro över en sankmark för att folk skulle kunna ta sig till kyrkan. Mot slutet av vikingatiden hade många människor blivit kristna. Ett tecken på det är att runstenarna är dekorerade med kors.

På stenen står det ”...Björn och Underlög, moder och son, läto hugga denna sten efter Ulvrik och ... fader och son, och efter... Underlögs son”.

PLATS 4, 5, 7 & 8

Vikingatåg

I domkyrkans västra gavel är två runstenar inmurade (platserna 7 och 8). De berättar om det kända vikingatåget som leddes av *"Ingvar den vittfarne"*. Omkring år 1040 reste Ingvar, som då var 21 år gammal, österut mot Särkland med 30 skepp och kanske 2 000 till 3 000 man. Under färden bedrev han och hans följe handel, stred med pirater, deltog i krig och drabbades av sjukdomar.

Nästan alla deltagare i Ingvars vikingatåg dog under färden och saknades av dem som blev kvar hemma. Ingvars färd till Särkland är omtalad på minst 25 runstenar runt om i Mälardalen.

På den mindre stenen (plats 7) står det *"... lät göra minnesmärket efter ... Ulvs broder. De ... österut ... med Ingvar i Särkland"* och på den större (plats 8) står *"... Ingeborg lätö resa ... blir icke någon av Ingvars män ..."*

Inmurad i domkyrkans södra långsida finns en trasig, brunröd sten (plats 4) där det står: *"Gunnbjörn lät resa stenen ... son till Emund (?) ..."*. Namnet Emund förekommer också på en runsten i gräset (plats 5). Det är ett ganska ovanligt vikingatida namn och antagligen handlar det om samma person. En känd person med det namnet var barnbarn till Uppsalakungen Erik Segersäll och hans fru Sigrig Storråda. Denne Emund var gift med en kvinna som hette Ingeborg. De var föräldrar till Ingvar.

Det finns ytterligare ett par runstenar i närområdet som handlar om Ingvar och hans släkt. Därför tror en del arkeologer att Emund och Ingvar har varit stormän som bott i närheten av Strängnäs.

På stenen (plats 5) står det *"E... hugga stenen ... Emunds söner ... söderut i Särkland"*.

FOTO: BENGT A LUNDBERG

PLATS 6

Gästfrihet

En annan runsten (plats 6) i gräset ger en inblick i människors tankar och värderingar för 1 000 år sedan. Där står ”... *han var den gästfriaste av alla män i världen ...*”. En liknande tanke finns nedskriven på ett revben av ko, som hittades vid en utgrävning i Sigtuna. Där har någon ristat: ”*Marre skänkte revbenen. Han äger mest egendom*”. På andra sidan står det ”*Kungen är den bäste mannen. Han äger mest egendom. Han är givmild*”. Benet, som är från 1100-talet, är kanske rester efter en stor festmåltid.

Kungabenet från Sigtuna.

FOTO: SIGTUNA MUSEUM

PLATS 9

Kvarteret Klostret

I mitten av 1000-talet predikade den engelske munken Eskil i Strängnäs. Vikingarna, som var hedningar, stenade honom till döds. Efter det blev Eskil Södermanlands skyddshelgon. På platsen där Eskil dog byggdes ett kloster på 1200-talet. Dominikanerordens bröder och systrar som bodde där fick inte äga något personligt. De studerade och var lärda.

Vid utgrävningar på 1970-talet hittade man bland annat murar från dominikanernas kyrka, en tegelsten med runor och en stylus. Runorna har tolkats som den magiska formeln ”*abrakadabra*” som är känd sedan 200-talet.

En stylus av ben från Vreta klosterkyrka i Östergötland.

FOTO: EVA VEDIN, HISTORISKA MUSEET

Del av en medeltida tegelsten från kvarteret Klostret.

FOTO: GABRIEL HILDEBRAND, HISTORISKA MUSEET

PLATS 10 & 11

Västerviken

På sjöbotten, intill kajen i Västerviken, har marinarkeologer hittat rester av två båtar. Båda båtarna antas vara från tiden före år 1850 och klassas därför som lagskyddade fornlämningar.

De båda båtarna ligger mellan två och tre meter under vattenytan. Den ena är ungefär sex meter lång och har klinkbyggda sidor och en flat, kravellbyggd botten. Trä från båten har daterats med ¹⁴C-metoden. Kanske har det varit en mindre segelbåt? Av den andra båten har bara två träbitar hittats. Träet kunde dateras dendrokronologiskt till år 1819.

Del av en av båtarna i Västerviken.

FOTO: TREVOR DRAESEKE, STATENS MARITIMA MUSEER

Kanske har de sjunkna båtarna sett ut ungefär såhär?

FOTO: HANS EKLING

PLATS 12

Arbete

Vid en mindre arkeologisk undersökning i kvarteret Garveriet 3 hittades tre stora garverikar som visade sig vara från slutet av 1800-talet. Den siste kände garvaren som bodde där var P W Wästerberg. Han köpte huset år 1889 och det var nog hans arbetsplats som grävdes ut.

Garvare är ett gammalt yrke. Ända sedan stenåldern har man behövt skinn till kläder och annat. Genom att garva skinn och hudar hindrade man dem från att ruttna. Svearna var berömda för sina fina, välgarvade skinn som de sålde till romarriket.

Traditionell skinngarvning i Marocko.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

En garvaregård i Jönköping för ungefär 100 år sedan.

FOTO: JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM

Funderingar

1. Vad betyder det att människor började använda skrivtecken såsom som runor och bokstäver?
2. Vad berättar de vikingatida namnen på runstenar om dåtidens människor?
3. Hur namnger vi våra barn idag i olika delar av världen?
4. Kunde hedningar och kristna samsas under vikingatiden då allt fler människor blev kristna?
5. Hur kan vardagslivet ha sett ut för bröderna och systrarna i klostret i Strängnäs?
6. Vad betyder det att båtar har sett olika ut från vikingatid fram till vår tid?
7. Vad har kvinnor och män arbetat med under olika tider? Och vad gjorde de när de inte arbetade?

Var finns det fornlämningar?

Med hjälp av Riksantikvarieämbetets söktjänst ”Fornsök” kan du få information om alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige, både på land och i vatten.

”Fornsök” uppdateras regelbundet, www.fornsok.se

Plats för egna anteckningar:

Ordlista

¹⁴C-metoden	Ett naturvetenskapligt sätt att ta reda på gamla sakers ålder
Dendrokronologi	Dateringsmetod; man räknar årsringar i trä
Fornlämning	Spår av människors aktiviteter förr i tiden
Garvare	Ett yrke; en person som behandlar olika typer av djurskinn så att de kan användas till exempelvis kläder och möbler
Garverikar	Stora behållare som garvaren lade skinnen i
Hedning	Här, en person som inte är kristen
Järnålder	Tiden från 2 500 till cirka 1 000 år före nutid
Keramik	Bränd lera, till exempel för krukor
Klinkbyggd	En båt där brädorna ligger omlott
Kravellbyggd	En båt där brädorna ligger kant i kant
Lera	Finkornig jordart
Munk	Man som lever i ett kloster
Runor	Skrivtecken som mest användes under vikingatiden
Skepp	Stor båt
Skyddshelgon	En helig person som efter sin död utses att beskydda en speciell plats eller grupp av människor, till exempel en yrkesgrupp
Storman	Mäktig och framstående man under vikingatiden och senare
Stylus	En penna som man skrev med i vax
Svear	Ett folk som levde i Sverige på järnåldern
Viking	Person som levde under vikingatiden, tiden från 1 200 till cirka 1 000 år före nutid
Vikingatid	Tiden från 1 200 till cirka 1 000 år före nutid, den sista delen av järnåldern
Vikingatåg	Resor, färder för att handla eller plundra
Vittfaren	Berest, en person som har rest mycket och långt bort

Alla fornlämningar i Sverige är skyddade genom kulturmiljölagen.

Det betyder att det är förbjudet att förstöra en fornlämning genom att till exempel gräva i den. Anledningen till att fornlämningar skyddas är att alla ska kunna få tillgång till den historia som varje fornlämning berättar om, nu och i framtiden.

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

För samtliga kartor gäller (där ej annat anges):
© Länsstyrelsen i Södermanlands län, primär information
© Lantmäteriet – GSD Fastighetskartan, grundkarta
Foto: Länsstyrelsen (där ej annat anges)
Produktion: You Are Here
2020